

СТАРИКОВСЬКА О.О.

аспірант кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)
elenast396@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ГРОМАДСЬКА ДУМКА»

Анотація

Стаття розкриває можливість дослідження характеристик полісемантичного поняття «громадська думка», систематизуючи різноманіття дослідницьких підходів. Поняття громадської думки включає більшість систем соціального знання, входить у всі сфери свідомості, ґрунтуючись на раціональній, емоційній та вольовій складовій. Соціально-філософський аналіз виявляє інтегративний характер громадської думки як міждисциплінарного поняття та відкриває перспективи у вивченні феномена громадської думки, а саме дозволяє зробити спробу дослідження його змісту і сутності.

Ключові слова: громадська думка, судження, свідомість, взаємодія, система.

Постановка наукової проблеми. Поняття «громадська думка» широко вживається у суспільстві та є буденним для більшості людей. Воно зустрічається у художніх та філософських творах, соціологічних та маркетингових дослідженнях, психологічній літературі, передвибірчих компаніях політичних лідерів тощо. Однак повсякчасні дискусії про громадську думку здебільшого розкривають її значення у якості прояву явища людського життя, не висвітлюючи весь спектр розуміння, а це нерідко призводить до підміни понять і визначення громадської думки у таких буденних трактуваннях, як «душа народу», «результат опитування», «дух колективу», «суспільне клеймо», «думка більшості» і т.п. Сам термін «громадська думка» був відомий ще із Середньовіччя, однак донині через односторонній характер його теоретичних досліджень здебільшого розкривався за допомогою близьких по значенню понять, таких як «свідомість мас», «суспільний настрій», «масова комунікація», «колективна психологія» та інше, нерідко виступаючи їх синонімом. Дана проблема займала важливе місце у вітчизняному та зарубіжному знанні протягом останніх сторіч, однак не вирішила сутнісної та словесно-змістовної неоднозначності, а тому на сьогоднішній день не знайдено єдиного визначення поняття, що досліджується.

Метою цієї статті є дослідження поняття «громадська думка» та виявлення сутнісних характеристик феномена через розкриття теоретичних підходів до визначення змісту останнього.

Аналіз наукових досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання наукової проблеми. З огляду на актуальність дослідження та поставлену мету, слід зазначити, що проблема інтерпретації поняття громадської думки піднімалася у роботах філософів різних часів (Аристотеля, Т.Мора, Г.Гоббса, Ж.Ж. Русо, Ф.В. Гегеля). Більшість дослідників (Усков Є.В., Городяненко В.Г., Багмет М.О., Ляпіна Л.А. та інші) посилається на твір «Полікратик» 1159 року, англійця Йоханеса фон Солсбері, в якому вперше застосовується поняття «publica opinio» для позначення моральної підтримки парламенту зі сторони населення [7]. Пізніше, природу громадської думки, зміст та сутність поняття, що досліджується розглядали науковці різних країн: французький соціолог Г. Тард і психолог Г. Лебон [25], німецький юрист Ф. Гольцендорф [6], політолог Є. Ноель-Нойман [16], американський публіцист У. Липпман [14], російський філософ Б. Грушин та багато інших, сформувавши підходи до осмислення даного феномену. Свій внесок у розробку поняття внесли й українські вчені, такі як В. Осовський [17], В. Полтораки [19], О. Дмитренко [8] та інші. Розгляд напрямків дослідження поняття «громадська думка» спирається на філософське підґрунтя, а їх дослідження сприяє подальшій розробці та поглибленню вивчення поняття «громадська думка» з позиції соціально-філософського підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження та обґрунтування отриманих наукових результатів. Будь-яке поняття включає в себе характерні ознаки предмета або явища. Тому, перш за все, звернемося до словниково-довідникової літератури та зупинимо увагу на тлумаченні ключових слів, у визначенні яких розкриваються важливі аспекти громадської думки. Вони несуть в собі центральні компоненти: (соціальний, що розкривається завдяки тлумаченню поняття «громадський», та психологічний, що відображений за допомогою слова «думка»), тому не дивно, що і сам термін «громадська думка» частіше за все зустрічається у психологічних та соціологічних словниках.

Поняття «думка», як складову визначення громадської думки, відносять до духовної сфери, адже її «неможливо побачити та матеріально виміряти» [12]. Відповідно до цього, вона невіддільна від змісту психіки та пов'язана із предметним змістом свідомості [18, с.64]. Крім того, у широкому значенні «Філософський енциклопедичний словник» трактує думку, як «частину процесу мислення, або його результат, зміст, ідею» [31], у більш вузькому значенні «Короткий психологічний словник» визначає її, як «судження, яке виражає відношення до чогось» [26], а «Етимологічний словник української мови», пояснює її дієсловами «вагатися», «сумніватися» [9, с.144]. Згідно з цим, думка не є тотожною знанню, дозволяє кожній людині усвідомлювати свою і чужу поведінку, а ще, що важливо – свідомо оцінювати явища, процеси, події і факти дійсності. Ця змістовна характеристика проявляється у визначеннях поняття «громадська думка» в психологічній довідниковій літературі. Наприклад, у словнику – довіднику «Психологія: терміни, поняття, визначення» під редакцією Г.В. Ложкіна громадська думка визначається, як «найбільш типове судження більшості населення про людей та їхні дії, про особливості одного з членів групи, його вчинки, характер тощо». [22, с.21]. Подібне визначення дає автор навчального словника з психології Н.А. Ладченко, вказуючи, що «Громадська думка – це стан масової свідомості, викликаний відношенням різних соціальних верств суспільства до певних подій» [13, с.106]. Однак аналогічні визначення звужують трактування досліджуваного поняття в рамки структури масової свідомості, до оцінки, а відповідно – до відображення дійсності, спрощуючи його змістовне наповнення.

Дійсно, думка народжується всередині власного «Я», однак змушена виходити за ці межі. Визначальним є той факт, що кожна людина має певні інтереси, тому, для того, щоб розвиватися вона повинна задовольняти як біологічні, так і соціальні вимоги, бути включеною в соціальну реальність, засвоювати і приймати цінності, таким чином примножуючи власний життєвий досвід. Як зазначають фахівці «подібно до того, як фізичне життя можливе тільки через живлення, постійне включення в себе предметів і явищ навколишньої природи, так і духовне життя здійснюється лише завдяки спілкуванню, через кругообіг духовних елементів, спільних для всіх людей» [30, с.506]. Завдяки цій «спільності» в думках, людина може орієнтуватися у навколишньому світі, пристосовуватися до умов що склалися та перетворювати дійсність. А цей процес стає неможливим без соціального оточення. Із цього випливає соціальний компонент досліджуваного поняття, який відображає ключове англійське слово «public». Його переклад та інтерпретація дозволяє шукати відповідь на питання: «Хто є суб'єктом громадської думки?». Однак однозначного перекладу на українську мову його не має, воно перекладається як «громадський», «суспільний», «публічний», «колективний» та інше, а тому дане питання потребує глибокого аналізу. У науковій літературі його розглядали В. Оссовський [17], Н. Луман, Б. Грушин та багато інших. Так чи інакше, суб'єкт громадської думки вказує на зв'язок людей, які формують певні взаємини. Це дозволяє розглядати громадську думку в системі суспільних відносин та визначати її як «важливий чинник соціальної комунікації» [32, с. 636]. Дане визначення, запропоноване Н.І. Рудою у «Юридичній енциклопедії» розкриває громадську думку в якості показника включення в соціум. Звідси стає зрозуміло, що вона не відірвана від матеріального світу, адже залежить від суспільного буття. Діалектичне поєднання взаємовідносин соціального буття і масової свідомості у дослідженні поняття «громадська думка» обґрунтовує його дифузний характер та породжує різноманітність методологічних позицій його аналізу через приділення уваги окремим сторонам феномену, а отже певній провідній позиції у внутрішньодисциплінарних сферах соціального знання. Систематизуючи дослідницькі пошуки у визначенні поняття «громадська думка» виділимо декілька підходів для аналізу даної проблеми.

Передуючим фактором формування громадської думки за твердженням О. Уледова «завжди є факти суспільного життя, щодо яких складається думка і уявлення про ці факти» [29, с.38]. Тому необхідним стає розгляд поняття «громадська думка» з позиції соціології, що досліджує громадську думку, наголошуючи на її значенні у суспільстві, таким чином відкриваючи «верхіву» досліджуваного феномену та розкриваючи його зовнішні прояви. В залежності від даного підходу громадська думка «як правило, є усвідомленням населенням соціально-економічних проблем, які необхідно вирішувати» [23, с.297]. Відповідно до цього вона розглядається в контексті соціологічних досліджень та системи соціологічних опитувань. Дійсно, громадська думка пов'язана з оцінкою, яку надають люди [34, с.45], а отже визначається як сукупність негативних або позитивних оціночних суджень великих соціальних спільностей, що характеризують «ставлення людей до суспільно значущих подій і фактів, актуальних проблем суспільного життя» [7, с.293]. Під таким кутом зору, що відповідає позиції соціальної статистики, громадська думка розглядається як кількісна величина, що виражає реакцією на актуальні події великої групи людей, відображає стан процесів в суспільстві у реальному соціальному часі і просторі, що вказує на її конкретно історичний, часовий, територіальний характер.

Як соціальний феномен, громадська думка має моністично-плюралістичну природу, тобто спочатку виникає декілька різноманітних думок, відносно об'єкта, а потім із їх числа виділяється одна домінуюча, яку розділяє більшість. Однак існують і інші позиції. Наприклад видатний дослідник громадської думки Борис Грушин вважав, що громадська думка – це лише плюралістичне утворення, а тому враховувати необхідно думку більшості. А теоретик - дослідник громадської думки, професор Олександр Уледов вважав, що суть громадської думки у її внутрішній єдності, а отже існує одна єдина громадська думка. Аналіз соціологічної літератури дає підстави розуміти громадську думку як інтегративне утворення, яке обмежене в часі і просторі, має динамічну комунікативну природу [1], виражене в усній чи письмовій формі [23] базується на основі існуючих суспільних відносин [12, с.16], безперечно передбачає факт дискусійності, а отже породжує конфліктність [17, с.65], що нерідко провокує певні зовнішні прояви – дії та поведінку. Таким чином, в процесі освоєння світу відбувається мисленнєва людська діяльність що формує індивідуально-суспільне утворення, яке впливає на перетворення суспільної свідомості та суспільного буття. А отже діяльність виступає основою та предметно-практичним результатом громадської думки.

Даний підхід дозволяє проаналізувати громадську думку, як масовий феномен, дослідити напрями її формування, надати за допомогою неї якісну оцінку проблемам дійсності, які актуальні для соціальної спільності, вирахувати масштабність, спрямованість, інтенсивність, стабільність громадської думки щодо них. Однак не розкриває внутрішні джерела її виникнення, причини розповсюдження чи фактори впливу, як її так і на неї. Тому актуальним є розгляд поняття «громадка думка» у системі психологічного знання.

Психологічні довідникові джерела наголошують на тому, що громадська думка формується на рівні масової свідомості, визначається, як її стан [13, с.106], складова частина суспільної психології [2, 288], чи одне із масовидних явищ психіки [15, с.79]. Крім того, розповсюдженим є твердження авторів психологічних концепцій про моністичну природу громадської думки, яка стає явищем надіндивідуальним, так як, на думку дослідників, у будь-якій спільності так чи інакше втрачається індивідуальна свідомість. Наприклад Г. Лебон пояснює, що існує колективна душа, яка спільна для окремої раси, впливає на формування цінностей, потреб та інтересів індивідів, які стають важливим чинником становлення громадської думки: «В колективній душі – пише Г. Лебон, – індивідуальність зникає; різноманітне втопає в однорідному і беруть верх несвідомі якості» [25, с.135]. Відповідно до цього, колективна душа формує свої ідеї, які досить складно піддаються змінам: «Завдяки спільності ідей люди кожного віку мають запас середніх понять, який робить їх дуже схожими в їх думках та їх справах» [25, с.92]. Про схожість у думках говорить і У. Ліпшман. На його думку, так як світ є дуже великим, людина не може знати про нього все, тому змушена орієнтуватися на прочитане або почуте, згідно з яким у неї формуються відповідні ідеї, стимули та стереотипи. Вони можуть бути емоційно забарвленими, але не відповідати дійсній картині подій, а отже служити псевдосередовищем між людиною та її соціальним оточенням [14]. А це значно спрощує процес формування громадської думки. Про однакові душевні рухи сукупності людей говорив і Г. Тард, який відносив громадську думку до однієї із трьох «фракцій суспільного духу» на ряду із традицією і розумом. Чим сильніше думка тим слабше традиція і тим скрутнішою стає позиція розуму. Причому, думка починає розвиватися останньою по відношенню до двох інших, однак швидше та в збиток останнім [25, с.300-301]. Аналіз психологічного підходу дає підстави визначати громадську думку як психологічний факт в соціальному житті, який є проявом несвідомого, що є по своїй суті ірраціональним утворенням. Витоки ж останнього можна шукати у давнині, коли домінувала буденна свідомість. Саме тоді почався зароджуватися зв'язок громадської думки з глибинними психічними процесами, як пізнавальними так і емоційно-мотиваційними. Згідно з цим, громадська думка виділилася із буденної практики та залишилася як об'єктом, так і суб'єктом пізнання, адже з одного боку вона відображає дійсність, а з іншого, сама є сферою, на яку спрямована пізнавальна діяльність.

На нашу думку, як масовий феномен, громадська думка все ж не втратила взаємозв'язок «людина – суспільство», тому коренем громадської думки постає діалектична єдність індивідуального і суспільного. У більшості досліджень при вивченні феномена громадської думки автори роблять акцент на істотній ознаці мисленнєвого результату громадської думки та її характерній особливості – формуванні судження. Однак можна сказати, що судженню щодо об'єктів громадської думки передують й почуттєві форми відображення, якими є відчуття, сприйняття та уявлення. У кінці ж кінців шляхом спостереження або за допомогою висновку людина все ж приходиться саме до цієї форми абстрактного мислення, «у якій за допомогою зв'язку понять стверджується або заперечується щонебудь про будь-що» [3, с.109].

З рівнем розвитку та змінами умов формування, судження, а отже рівень мислення, а також співвідношення пропорцій теоретичної і буденної свідомості змінювалися, але незмінним залишався зв'язок громадської думки із емоційно-мотиваційними психічними процесами та ціннісними орієнтаціями: «специфіка соціального пізнання характеризується тим, що воно завжди пов'язане з ціннісно-особистісним ставленням суб'єкта до досліджуваної проблеми» [3]. Тому ціннісні орієнтації, як і емоційно-мотиваційна сторона громадської думки відіграє важливу роль як у стимулюванні пізнання соціальної реальності, для більш точного її відображення, так і для створення важливих важелів впливу для формування відповідних вольових спонукань.

Відповідно до цього, спеціалісти стверджують, що громадська думка включає раціональний, емоційний та вольовий компоненти [7], адже залежить від кількості отриманої інформації, рівня освіченості, включає ефект зараження, що відображають настрої та емоції, які формуються до об'єкта громадської думки та проявляються завдяки волі у суспільній діяльності.

Через призму психологічного підходу відкривається взаємозалежний зв'язок «громадська думка – людина», визначається значення психічного світу людини, як головного суб'єкта громадської думки. У психічних процесах важливу роль відіграють соціальні почуття, настрої, переживання, які впливають на систему інтересів, потреб, стереотипів, способу життя людей, а отже визначають єдність спільноти та являються чинником згуртованості суспільства.

Через внутрішню потребу у схваленні, громадська думка базується на несвідомому прагненні людей прийти до загальної згоди. Люди спостерігають за громадською думкою та, за твердженням Є. Ноель-Нойман, орієнтуються на домінуючу, замовчують ту, яка на їх думку складає меншість: «Якщо люди вважають, що відповідають консенсусу громадської думки, вони більш впевнені в собі і беруть участь в розмові, приватній чи публічній, демонструють свої переконання. Якщо ж люди переконані, що їх меншість, вони стають обережними і мовчазними, посилюючи у громадськості враження слабкості свого табору» [16, с.321]. Згідно з цим, виникає «спіраль мовчання», яку дослідниця вважає атрибутом громадської думки. Відповідно до цього, громадська думка може бути, як би мовити, «річчю в собі» до тих пір поки вона є прихованою. Публічна ж громадська думка виступає сукупністю панівних ідей, які транслиуються суспільством та в кінці кінців впливають на формування та перетворення світогляду людей.

Отже, не зважаючи на свою віртуальність, громадська думка транслює моделі прийнятної поведінки та здійснює соціальний контроль, що є важливою особливістю за морально-юридичним підходом. Тут громадська думка розглядається як особливий соціально-правовий інститут, а питання вивчення громадської думки являються «складовою частиною загальної проблеми правосвідомості» [10, с.10]. Стає важливо відповідати або не відповідати вона тим ідеалам, які склалися у суспільстві. А отже проявляється її ще одна її особливість – виняткова мінливість на початковій стадії становлення. Громадська думка постає як стани суджень великої спільноти людей, які послідовно змінюють один одного у конкретній стадії історичного розвитку соціального організму, де формування моральних установок і ідеалів залежить від різних обставин: наприклад, сприйняття соціально-політичної ситуації, рівня освіти, матеріального благополуччя та соціальної активності більшості населення.

Від кількості населення, що володіє власними поглядами, активною життєвою позицією, залежить ефективність громадської думки [11, с.167-171]. Таким чином, громадська думка виступає демократичним засобом вираження відповідної моралі та моральності, не закріпленою в офіційному законодавстві, однак неофіційно впливовою. Громадська думка виробляє моральні санкції, змушує людину виправляти помилки в поведінці і враховувати їх при програмуванні подальшої діяльності, наслідувати груповим нормам, а отже сприяти виробленню стереотипу поведінки, закріплюючи його до ступеня звичного. Так, через інтегруючі фактори, такі як норми, потреби та інтереси, відбувається процес самоорганізації спільноти, який на сьогоднішній день необхідний у сучасному суспільстві [4]. Крім того здійснюється адаптація до певних умов життя, виробляється, крім зовнішнього, ще й внутрішній соціальний контроль на який повсякчас діє совість і воля людини. Ще Аристотель казав, що на відміну від інших живих істот людина здатна сприймати речі: відділяти добро від зла, справедливість від несправедливості. При цьому моральна цінність громадської думки обумовлена «здатністю людини визначати лінію своєї поведінки відповідно до морального обов'язку» [27, с.226].

Таким чином, громадська думка підвищує відповідальність громадян та «встає проти свавілля, зловживань, порушень договорів і проявів варварства» [6, с.11]. Звідси її високий статус і серед юридичних норм. Адже вона «враховується при прийнятті законів законодавчими органами державної влади і органами місцевого самоврядування» [32, с.636], а позитивне сприйняття закону активно сприяє його виконанню, в той час як негативне ставлення може серйозно перешкоджати його реалізації [33, с.234-235]. Таким чином, як інститут громадянського демократичного суспільства, громадська

думка розглядається в якості «соціальної влади», тобто «влади, наділеної волею і здатною підпорядковувати собі поведінку суб'єктів соціальної взаємодії» [24, с.14].

Розглядаючи громадську думку можна згадати відомий вислів «Голос народу – голос Бога», тому ігнорувати його не можливо. Ще з давнини підтримування моральних принципів та функціонування громадської думки ґрунтувалося й на релігійних віруваннях, які спонукали до виваженості в поведінці, прилучення до культури та цінностей за допомогою налагодження союзу людини з Богом. Через релігійні ідеї, погляди, звичаї будувалося особливо емоційне ставлення до світу, яке ґрунтувалося на вірі, яка і досі відіграє важливу роль у формуванні переконаності та наслідування, як важливих характеристик для формування і функціонуванні громадської думки.

Перед тим як реалізуватися у вчинках, громадська думка повинна бути засвоєною особистістю, прийнята нею як належне та безумовне. Опис цього процесу наводить Г. Лебон, який так пише про створення релігійної суспільної ідеї: «Потрібно щоб вона спочатку була прийнята невеликим числом апостолів, яким сила віри або авторитет їхнього імені дають великий престиж. Вони діють більше навіюванням ніж доказами. Поширення ідеї буде відбуватися через зараження і під дією наслідування. Громадська думка приймає її скоро, як непереборну силу, підкорюючи їй всі розуми, створюючи разом з тим, спеціальну атмосферу, загальну манеру мислення... Величезна кількість людей приймає без критики всі усталені ідеї, які їм доставляє громадська думка» [25, с.99].

Таким чином, людина безумовно вбирає в себе все, що підкріплюється сильними переконаннями її оточення та передає ці ідеї далі через систему налагодженої комунікації, будуючи громадську думку. Вона підтримує непорушність традицій, які на думку науковців, являються усталеною формою громадської думки [12]. Однак громадська думка виступає також як сила, здатна подолати застарілі форми поведінки в сфері суспільних відносин, в тому числі релігійних, якщо останні перестали відповідати новим умовам, чи вступили в протиріччя з інтересами і потребами більшості членів групи. Але цей процес потребує досить великої кількості часу та критики з боку прихильників альтернативної думки.

Як зазначають дослідники: «Сильне переконання непереможне, поки воно не зустрілося з таким же сильним переконанням: воно може боротися проти першого з шансом на перемогу. В релігії як і в політиці успіх належить завжди віруючим, але ніяк - скептикам» [25, с.97]. Так, для того, щоб створювалася громадська думка потрібен переконаний суб'єкт, лідер громадської думки та об'єкт на який він буде впливати, намагаючись схилити думку людей, вдало управляючи нею. Ця взаємодія стає першопричиною громадської думки, яка складається через багатоманітність людської діяльності та суспільних відносин під впливом яких упорядковується суспільство.

Так, крім сфери моральних, правових, релігійних відносин, громадську думку можна розглядати у сфері політичних відносин, де вона виступає «необхідним елементом функціонування політичної системи» [28, с.164]. Згідно політичного підходу громадська думка є силою, яка веде до влади. Як зазначає В.І. Воловик, «однією із функцій політичних партій є формування суспільної думки, вплив на неї з метою залучення на свій бік якнайбільше прихильників» [3]. З цього видно, що представники влади зацікавлені в контролі над думкою громадян, а відповідно до цього і над їхніми діями.

Однак існує й інша позиція, про те, що громадську думку можна і не враховувати. Наприклад політолог Оксана Дмитренко у своїй статті зазначає, що політичний діяч О. Гамільтон писав: «Народ, народ! – це лише тільки величезний звір», а К. Кульчор зазначав: «Якщо політична діяльність, пов'язана з виробленням цілей розвитку суспільства, не може тільки ґрунтуватися на наукових знаннях і повинна реалізовуватися з урахуванням стану громадської думки, то з цього зовсім не випливає, що рішення приймається просто у відповідності з існуючою громадською думкою, на основі побажань широкої громадськості» [8, с.106]. Відповідно до такої позиції, суб'єктом громадської думки стають не всі громадяни, не більшість, а лише спеціалізовані групи, панівні класи. Ю. Габермас писав, що «воля партій тотожна волі активного громадянства, отже, партія більшості щоразу виступає представником громадської думки... кулуарна чи кабінетна думка має бути спершу опрацьована в партіях, а відтак здобуває своє існування як «громадська» [5, с.294].

Протилежна цій точка зору виходить із того, що об'єктом громадської думки можуть бути лише ті явища дійсності, які доступні знанню та розумінню громадськості, з яких вона поінформована. Громадська думка впливає на органи управління і поряд із іншими соціально-політичними інститутами, бере участь у політичному процесі [19, с.11]. Відповідно до цього при освіченості мас з певного політичного питання громадськість може виступати як повноцінний партнер управлінських органів. Науковці вважають, що невикористання владою громадської думки може привести до позбавлення престижу органів політичного управління, відчуження народу від державних справ, що в свою чергу призведе до породження соціальної напруги, розгортання політичних конфліктів та

загострення ситуації [8, с.107-108]. Таким чином у впливі на формування громадської думки зацікавлені як громадськість, так і представники владних органів.

Важливий висновок робить Г. Почепцов, який говорить, що в системі «влада – народ» громадська думка виступає як проміжний механізм між ними [20, с.8]. Така діалектична взаємодія влади і громадськості визначає розвиток громадської думки, і в цій ситуації важливим компонентом виступає забезпечення комунікаційного зв'язку, який частіше за все здійснюється через засоби масової інформації, «як засоби духовного спілкування великих мас людей, духовно-політичного спілкування держави і суспільства» [3]. В залежності від цього підходу ефективність громадської думки буде залежати від взаємовідносин «примус-свобода» та відповідно до цього, забезпечуватися соціальна самоорганізація, з принципово новими вимогами як до громадянина, так і до владних органів.

Як бачимо, поняття громадської думки включає більшість систем соціального знання, воно входить у всі сфери свідомості, включає моральну, релігійну, політичну, правову та інші форми, ґрунтуючись на раціональній, емоційній та вольовій складовій. Та головним методологічним інструментом досліджень поняття громадської думки є соціальна філософія, що розглядає це поняття через призму універсальності, виділяючи внутрішні, глибинні, стійкі зв'язки, завдяки яким існує цей складний феномен. Соціально-філософське осмислення поняття «громадська думка» передбачає синтез і теоретичне обґрунтування ідей та поглядів щодо громадської думки та спрямоване на їх узагальнення.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи зазначене, для розгляду поняття «громадська думка» виділено і проаналізовано ряд підходів, які спираються на дослідження науковців в галузі соціології, соціальної статистики і психології, політології, права тощо. Дослідники юридично-правового напрямку розглядали поняття «громадська думка» як спосіб трансляції моральних норм, соціологічного – визначали, як спосіб вираження відношення соціальних спільнот до явищ суспільного життя, політичного – як регулятор державно-владних відносин. Крім того, громадська думка набуває свого змісту в якості психологічного явища та феномену комунікації.

Соціально-філософський аналіз поняття «громадська думка» дає підстави розглядати цей феномен як організована сукупність станів взаємодії елементів соціальної спільності, обумовлену їх домінуючими інтересами та потребами, що формує систему вільних оціночних суджень, які змінюються в процесі пізнання об'єктів природної і соціальної реальності під впливом соціально-політичних факторів на певній стадії історичного розвитку, передаються та успадковуються, перетворюючись в усталені норми, традиції, стереотипи під впливом яких змінюється суспільство, як соціальний організм.

Не претендуючи на непогрішність, запропонована дефініція в той же час вказує на: по-перше, важливі складові громадської думки, а саме залучені в процес обговорення об'єкти природної і соціальної реальності, а також спільності людей, які мають інтерес до цих об'єктів; по-друге, визначає громадську думку, як об'єкт і суб'єкт пізнання; по-третє, визначає сутнісну основу громадської думки, в якості якої виступає організована людська взаємодія; по-четверте, звертає увагу на те, що ця взаємодія будує комунікативний простір, де створюється система оціночних суджень, таких необхідних для формування громадської думки; по-п'яте, вказує на мінливість громадської думки, визначаючи її, як сукупність станів, які змінюють один одного на певній стадії історичного розвитку; по-шосте, фіксує такі її особливості, як ефект зараження та наслідування; та на останок по-сьоме, повідомляє, що зміни у громадській думці впливають на саме суспільство.

Враховуючи все вищевказане, перспективи подальшого дослідження полягають у виявленні та глибшому розкритті сутності феномена громадської думки.

Список посилань

1. Американская социологическая мысль: тексты / Под ред. В.И. Добренькова. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 496 с.
2. Большая психологическая энциклопедия / авт кол. А.Б. Альмуханова и др. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с.
3. Воловик В.І. Вступ до філософії: навч. Посіб. / В.І. Воловик. – Запоріжжя, 2000. – 217 с.
4. Воробьев Ю.Л. Коммуникативный 153roble общества и власти : 153roblem153ia / Ю.Л. Воробьев. – Иркутск : Изд-во ИГУ, 2007. – 456 с.
5. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості / Ю. Габермас. – Львів: Літопис, 2000. – 318 с.
6. Гольцендорф Ф. Общественное мнение / Ф. Гольцендорф; пер. с нем. Яз. Н.О. Бер. – СПб. : Центральная типо-литография М. Я. Минкова, 1985. – 131 с.

7. Городяненко В.Г. Соціологія : підруч. Для студ. ВНЗ. / В.Г. Городяненко. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
8. Дмитренко О. Громадська думка : історія і сучасність / О. Дмитренко // Політичний менеджмент. – 2004. – № 2 (5). – С. 101-108.
9. Етимологічний словник української мови : [в 7 т.]. Ред. Кол.: О.С. Мельничук, І.К. Білодід, В.Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко. – К. : Наукова думка, 1985. – Т. 2. – 573 с.
10. Ефремова Г.Х. Изучение правосознания и общественного мнения о преступности и деятельности правоохранительных органов : пособ. по методологии и методики исслед. / Г. Х. Ефремова, А.Р. Ратинов. – М., 1989. – 368 с.
11. Касьянов В.В. Социология права : учеб. Пособ. / В.В. Касьянов, В.Н. Нечипуренко. – Ростов н/Д : Феникс, 2001. – 480 с.
12. Коробейников В. Пирамида общественного мнения / В. Коробейников. – М. : Молодая гвардия, 1981. – 221 с.
13. Ладченко Н.А. Учебный словарь по психологии / Н. А. Ладченко. – Р н/Д : Феникс, 2012. – 224 с.
14. Липпман У. Общественное мнение : монография / У. Липпман; пер. с англ. Т.В. Барчунова. – М. : Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. – 384 с.
15. Немнов Р.С. Психология : словарь – справочник : [в 2 ч.]. Ред. Р.С. Немнов. – М : ВЛАДОС Пресс, 2003. – Ч. 2. – 352 с.
16. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания / Э. Ноэль-Нойман; пер с нем. яз. Л.Н. Рыбакова. – М. : Прогресс – Академия, 1996. – 352 с.
17. Осовський В.Л. Соціологія громадської думки : навч. Посіб. / В.Л. Осовський. – К. : ПЦ «Фоліант», 2005. – 186 с.
18. Петрушенко В.Л. Філософський словник : терміни, персоналії, сентенції : для студ-в НДЗ / В.Л. Петрушенко. – Львів : Магнолія, 2006. – 352 с.
19. Полторац В.А. Социология общественного мнения : учеб. пособ. / – Киев – Днепропетровск : Изд-во «Арт-Пресс», 2000. – 264 с.
20. Почепцов Г.Г. Паблік Рилейшнз: навч. Посіб. / Г.Г. Почепцов. – 3-тє видання, 154robl. І доп. – К.: Т-во «Знання», 2006. – 327 с.
21. Психология : словарь / под общ. Ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – изд. 2-е исправ. И доп. – М.: Политиздат, 1990. – 496 с.
22. Психологія терміни, поняття, визначення : словник – довідник / за заг. Ред. Г.В. Ложкіна. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – 188 с.
23. Руженко Л.М. Сутність та підстави класифікації громадської думки / Л. М. Руженко // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 50. – С. 292-299.
24. Сафаров Р.А. Политический статус общественного мнения / Р.А. Сафаров // Социологические исследования. – 1979. – № 4. – С. 11-17.
25. Социальная психология : сборник Г. Лебон «Психология толп». Г. Тард «Мнение и толпа» / за общ. Ред. К.ф.н. И.В. Задорожнюка. – М. : Институт психологии РАН, Изд. «КСП+», 1998. – 416 с.
26. Свенцицкий А.Л. Краткий психологический словарь / А.Л. Свенцицкий. – М. : Проспект, 2009. – 512 с.
27. Словарь по этике : текст / под ред. А. А. Гусейнова, И. С. Кона. – 6-е изд. – М. : Политиздат, 1989. – 448 с.
28. Торяник В.М. Громадська думка і політична ментальність як компоненти політичної культури суспільства / В.М. Торяник // Право і суспільство . – 2013. – № 5. – С. 161-165.
29. Уледов А.К. Общественное мнение советского общества : монография / А.К. Уледов. – М. : Изд-во соц.-эконом. лит-ры, 1963. – 391 с.
30. Філософія : підручник для студ. ВНЗ / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л.А. Чекаль. – К. : Академвидав, 2005. – 592 с.
31. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / голов. ред. В.І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.
32. Юридична енциклопедія : [в 6 т.]. Ред кол.: Ю.С. Щечшученко, Ф.Г. Бурчак, М.П. Зяблюк та ін. – К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. – Т. 1. – 672 с.
33. Явич Л.С. Социализм : право и общественный прогресс / Л.С. Явич. – М. : Юрид. Лит., 1990. – 271 с.
34. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования : унивес.учебн. / В.А. Ядов. – М. : Добросвет, 1998. – 456 с.

References

1. Dobren'kova V.Y. (1994). *Amerykanskaia sotsyolohycheskaia mysl* [American Sociological thought]. – Moscow : MSU [in Russian].
2. Almukhanova A.B. (Ed). (2007). *Bolshaya psihologicheskaya entsiklopediya* [Most psychological encyclopedia]. – Moscow : Eksmo [in Russian].
3. Volovik V.I. (2000). *Vstup do fillosofiyi* [Introduction to Philosophy]. – Zaporizhzhya [in Ukrainian].
4. Vorobev Yu.L. (2007). *Komunikativniy dialog obschestva i vlasti* [Communicative dialogue society and government]. – Irkutsk : IGU, [in Russian].
5. Habermas J. (2000). *Strukturni peretvorennia v sferi vidkrytosti* [Structural changes in sociability]. – Lviv: Litopys [in Ukrainian].
6. Holtzendorff F. (1985). *Obshchestvennoe mnenie* [The Public Opinion]. (N. Ber, Trans). – Saint Petersburg: Tsentralnaia Tipo-litohrafiia M.Ya. Minkova [in Russian].
7. Gorodyanenko V.G. (2002). *Sotsiologiya* [Sociology]. – Kiyiv: Akademiya [in Ukrainian].
8. Dmitrenko O. (2004). *Gromadska dumka : istoriya i suchasnist* [Public Opinion: past and present]. *Politichniy menedzhment – Political management*, 2(5), 101-108 [in Ukrainian].
9. Melnichuk O.S., Bilodid I.K., Kolomiets V.T., & Tkachenko O.B. (Ed). (1985). *Etimologichniy slovník ukrayinskoyi movi* [Dictionary of Ukrainian language]. (Vols. 1-7). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
10. Efremova G.H., & Ratinov A.R. (1989). *Izuchenie pravosoznaniya i obschestvennogo mneniya o prestupnosti i deyatelnosti pravoohranitelnyih organov* [The study of justice and public opinion on crime and law enforcement]. – Moscow [in Russian].
11. Kasyanov V.V., & Nechipurenko V.N. (2001). *Sotsiologiya prava* [Sociology of law]. – Rostov n/D : Feniks [in Russian].
12. Korobeynikov V. (1981). *Piramida obschestvennogo mneniya* [Pyramid of public opinion]. – Moscow: Molodaya gvardiya [in Russian].
13. Ladchenko N.A. (2012). *Uchebniy slovar po psihologii* [Training Dictionary of Psychology]. – R-n/D: Feniks [in Russian].
14. Lippman W. (2004). *Obshchestvennoe mnenie* [The Public Opinion]. – Moscow: Institut Fonda «Obshchestvennoe mnenie» [in Russian].
15. Nemnov R.S. (2003). *Psihologiya* [Psychology]. – Moscow: VLADOS Press [in Russian].
16. Noel-Noiman E. (1996). *Obschestvennoe mnenie. Otkrytie spirali molchaniya* [Public opinion. The opening of the spiral of silence]. – Moscow: Progress – Akademiya [in Russian].
17. Ossovskiy V.L. (2005). *Sotsiologiya gromadskoyi dumki* [Sociology of public opinion]. – Kyiv: Foliant [in Ukrainian].
18. Petrushenko V.L. (2006). *Filosofskiy slovník : termini, personaliyi, sententsiyi* [Philosophical Dictionary: timing, personalities, maxims]. – Lviv: Magnoliya [in Ukrainian].
19. Poltorak V.A. (2000). *Sotsiologiya obschestvennogo mneniya* [Sociology of public opinion]. – Kiev – Dnepropetrovsk: Art-Press [in Russian].
20. Pocheptsov G.G. (2006). *Pablik Rileyshnz* [Public relations]. – Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
21. Petrovskogo A.V. & Yaroshevskogo M.G. (Eds). (1990). *Psihologiya* [Psychology]. – Moscow: Politizdat [in Russian].
22. Lozhkin G.V. (Eds). (2011). *Psihologiya: termini, ponyattya, viznachennya* [Psihologiya termini, ponyattya, viznachennya]. – Lutsk: VNU im. Lesi Ukrayinki [in Ukrainian].
23. Ruzhenko L.M. (2013). *Sutnist ta pidstavi klasifikatsiyi gromadskoyi dumki* [The essence and basis of classification of public opinion]. *Aktualni 155roblem politiki – Recent policy issues*, 50, 292-299 [in Ukrainian].
24. Safarov R.A. (1979). *Politicheskiy status obschestvennogo mneniya* [The political status of public opinion]. *Sotsiologicheskie issledovaniya – Sociological studies*, 4, 11-17 [in Russian].
25. Zadorozhnyuk I.V. (1998). *Sotsialnaya psihologiya : sbornik G. Lebon «Psihologiya tolp»*. G. Tard «Mnenie I tolpa» [Social psihologiya: collection G. Lebon «The psychology of crowds» G. Tard «Opinion and the crowd»]. – Moscow: Institut psihologii RAN, Izdatelstvo «KSP+» [in Russian].
26. Svetsitskiy A.L. (2009). *Kratkiy psihologicheskii slovar* [Short psychological dictionary]. – Moscow: Prospekt [in Russian].
27. Guseynov A.A., & Kon I.S. (Eds). (1989). *Slovar po etike* [Dictionary of Ethics]. – Moscow: Politizdat [in Russian].

28. Toryanik V.M. (2013). Gromadska dumka I politichna mentalnist yak komponenti politichnoyi kulturi suspilstva [Public opinion and political mentality as components of political culture]. Pravo I suspilstvo – Law and Society, 5, 161-165 [in Ukrainian].
29. Uledov A.K. (1963). Obschestvennoe mnenie sovetского obschestva [Public opinion of Soviet society]. – Moscow: izdatelstvo sotsialno-ekonomicheskoy literatury [in Russian].
30. Prichepiy E.M., Cherniy A.M., & Chekal L.A. (2005). Filosofiya [Philosophy]. – Kyiv: Akademvidav [in Ukrainian].
31. Shinkaruk V.I. (Eds). (2002). Filosofskiy entsiklopedichniy slovník [Encyclopedic Dictionary of Philosophy]. – Kyiv: Abris [in Ukrainian].
32. Yu.S. Shechshuchenko, F.G. Burchak, & M.P. Zyablyuk (Eds). (1998). Yuridichna entsiklopediya [Legal encyclopedia]. (Vols. 1-6). Kyiv: Ukrainska entsiklopediya im. M.P. Bazhana [in Ukrainian].
33. Yavich L.S. (1990). Sotsializm : pravo I obschestvenniy progress [Socialism: the right and social progress]. – Moscow: Yurid. Lit [in Russian].
34. Yadov V.A. (1998). Strategiya sotsiologicheskogo issledovaniya [The strategy of sociological research]. – Moscow: Dobrosvet [in Russian].

СТАРИКОВСКАЯ Е.А.

аспирант кафедры социальной философии и управления
Запорожского национального университета
(г. Запорожье, Украина)
elenast396@gmail.com

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ»

Аннотация

Статья раскрывает возможность исследования характеристик полисемантического понятия «общественное мнение», систематизируя многообразие исследовательских подходов. Понятие общественного мнения включает большинство систем социального знания, входит во все сферы сознания, основываясь на рациональной, эмоциональной и волевой составляющей. Социально-философский анализ выявляет интегративный характер общественного мнения как междисциплинарного понятия и открывает перспективы в изучении феномена общественного мнения, а именно позволяет сделать попытку исследования его содержания и сущности.

Ключевые слова: общественное мнение, суждения, сознание, взаимодействие, система.

STARYKOVSKA O.

Postgraduate student,
Zaporizhzhya National University
(Zaporizhzhya, Ukraine)
elenast396@gmail.com

SOCIAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF «PUBLIC OPINION»

Summary

The article opens the possibility of research of essential characteristics of polysemantic notion of "public opinion" through analysis of approaches that are based on scientific research in the field of sociology, social statistics, psychology, political science, law and so on.

Analysis of reference literature and keyword research of the concept "public opinion" gave reason to believe that the idea which is born in the human mind is not identical to knowledge. It allows each person to realize own and others' behavior, but also, importantly - consciously evaluate phenomena, processes, events and facts of reality. Idea is born into human's own "I", but has to go beyond those limits. Everyone has certain interest, so person must satisfy both biological and social demands to be included in the social reality, assimilate and accept the values thus multiplying their own experience. During the process of interaction, people form certain relationships. It allows us to consider public opinion in the system of social relations.

Dialectical combination of relationships and social life in the study of mass consciousness the notion of "public opinion" justifies its diffuse character and generates a diversity of methodological positions its analysis

by paying attention to certain aspects of the phenomenon, therefore to certain leading position in the fields of social knowledge of the discipline.

Researchers of legally legal direction considered the concept of "public opinion" as a way to broadcast moral standards. From the point of sociology -they defined how the way of expressing social communities relates to the phenomena of social life, from the point of politics – how it regulates state-government relations. Besides, public opinion acquires its content as a psychological phenomenon, and the phenomenon of communication.

Social and philosophical analysis of the concept "public opinion" reveals integrative, diffuse nature of public opinion as an interdisciplinary concept and gives grounds to identify a number of features of the phenomenon, namely: 1) public opinion consists of the discussion of the nature and social reality, and community people who have interest in these objects; 2) public opinion is the subject and the subject of knowledge 3) self-organizing interaction is a basis of public opinion; 3) This interaction builds a communicative space where a system of value judgments is created; 4) public opinion is a set of conditions that follow to each other at a certain stage of historical development; 5) opinions are changed in the process of cognition the objects of nature and social reality under the influence of socio-political factors; 6) public opinion has the effect of infection and imitation; 7) public opinion is converted into established norms, traditions, stereotypes. Society as a social organism is changed under the influence of these factors.

Thus, public opinion can be seen as self-organized set of states of interaction elements of social community, which is due by their dominant interests and needs, which forms a free system of value judgments that are changed in the process of cognition nature and social reality under the influence of socio-political factors on definite stage of historical development, and they are transmitted and inherited, then are converted to established norms, traditions, stereotypes under the influence of changing society as a social organism.

Analysis of the concept "public opinion" opens perspectives in the study of its phenomena, and it allows us to try studying its content and nature.

Key words: public opinion, judgment, conscious, interaction, system.

УДК 141.4:291.1

ХАХАЛІН О.О.

асистент кафедри філософської антропології
Національного педагогічного Університету імені М.П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)
aakhakhalin@mail.ru

СПОВІДАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПАЛОМНИКА

Анотація

У статті надається культурна та історична реконструкція сповідального дискурсу паломника в культурі Нового часу як широкої інтерпретативної метафори набуття віри та святості. Вивчається сповідницький дискурс паломника як текстова реальність, що спонукає до сугестії, впливу та розповсюдження релігійного досвіду.

Ключові слова: культура, святість, паломництво, сповідь, дискурс, досвід.

Вступ. Паломництво як текст, що знаходить свою об'єктивну вербальну реальність, – досить розгалужена сфера літератури. Вже давні щоденники паломників, їх ходіння, які починаються в перші роки християнства і, закінчуючи нашими днями, набувають вигляду певного дискурсу. Характерною ознакою цього дискурсу є нібито безпосереднє знаходження в реальності спілкування з Абсолютом. Таке враження, що людина знаходиться буквально на дорозі, або буквально в стані екстатичного піднесеного злету. Сповідальник – одна із відомих і важливих характеристик цього дискурсу. Він в певній мірі монологічний. Він більше є розсіювання, ніж діалог. Або діалог, який викликає на себе комуніканта, який є абсолютним, тобто є ідеальним слухачем.

Фактично дискурс паломника – це монолог або діалог двох Абсолютів. Ця парадоксальність і разом дивна стратегія відома з давніх часів, ми маємо величезний досвід самозанурення в стан викликання на себе ідеального слухача, або Абсолюту, який є співчутливим, милостивим і здатним вирішити проблеми паломника.